

Ю. В. Негода,
к. е. н., доцент кафедри фінансів, Національний університет біоресурсів
і природокористування України, м. Київ
ORCID iD 0000-0002-9714-5438

DOI: 10.32702/2306-6814.2019.10.84

АНАЛІЗ ЗМІСТУ ПРОЦЕСУ ТРАНСФОРМАЦІЇ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

Yu. Nehoda,
Ph.D., Associate Professor of the Department of Finance,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv

ANALYSIS OF THE CONTENT OF TRANSFORMATION OF THE AGRICULTURAL SECTOR OF ECONOMY

У статті на основі аналізу результатів досліджень про трансформаційні процеси аграрного сектору економіки нами визначено трансформацію аграрного комплексу як природно-еволюційного процесу суспільного розвитку, спрямованого на підвищення стійкості економічного зростання за рахунок розширеного відтворення всіх видів ресурсів та якісного перетворення життєвого рівня населення, в основі якого лежать глибокі, масштабні зміни соціально-економічної структури агроекономіки, різних господарюючих форм й способів ведення аграрного виробництва, інституціонального ринкового середовища. Визначено, структуру трансформаційного процесу в аграрному секторі економіки як сукупність таких елементів: лібералізація цін і торгівлі; земельна реформа; різноманітність форм власності та господарювання; формування й розвиток сільської фінансової системи та суспільних інститутів.

The problem of the process of transformation of the agrarian sector of the economy is considered by the authors in quite a number of analytical and forecast studies, which discuss the first practical results of domestic transformations, give critical assessments of the actions of reform economists, formulate recommendations for the future. However, in most special sources there is no analysis of the content of the process of transformation of the agrarian sector of the economy and the exact terminological definition of this concept. The analysis of the transformation theories made it possible to distinguish two components of the process. The first is expressed in the direct natural transformation effect on nature in order to obtain the benefit to meet the needs of maintaining its existence. The second component reflects the social relations between people in the process of satisfying the needs for the continuous passage of all phases of social production: production —

distribution — exchange — consumption. The transformation of the two components of agrarian production means the formation of an economic system that should meet the needs of a newly developed state. In this sense, the economic basis of transitional changes is the general character of the transformation of productive forces and industrial relations. In the article, based on the analysis of the results of studies on the transformational processes of the agricultural sector, we identified transformation of the agrarian complex as a natural-evolutionary process of social development aimed at increasing the sustainability of economic growth through expanded reproduction of all types of resources and qualitative transformation of the living standard of the population, based on which deep, large-scale changes in the socio-economic structure of agroeconomics, various economic forms and methods of agricultural production but the institutional market environment. The structure of the transformation process in the agrarian sector of the economy as a set of the following elements is determined: liberalization of prices and trade; land reform; variety of forms of ownership and management; formation and development of rural financial system and public institutions.

*Ключові слова: аграрний сектор, економіка, процеси, реформування, трансформація.
Key words: agrarian sector, economy, processes, reform, transformation.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Проблема процесу трансформації аграрного сектору економіки розглядається авторами в багатьох аналітичних і прогнозних дослідженнях, в яких обговорюються перші практичні підсумки вітчизняних перетворень, даються критичні оцінки дій економістів-реформаторів, сформульовані рекомендації на майбутнє. Однак у більшості спеціальних джерел відсутній аналіз змісту процесу трансформації аграрного сектору економіки і точне термінологічне визначення цього поняття.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Вагомий внесок у розробку теорії ринкової трансформації аграрного сектору і механізму функціонування внесли ряд вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів: Буздалов І., Барсук Ю.В., Васільєва Л.М., Губені Ю.Е., Карташова О.Г., Малік М.Й., Марущинець А.В., Смоленюк Р.П., Шубравська О.В. та інші. У наукових працях цих авторів розглянуто різні аспекти щодо змісту процесу трансформації аграрного сектору економіки, але потребує подальшого дослідження термінологічне визначення цього поняття.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є аналіз змісту процесу трансформації аграрного сектору економіки й уточнити термінологічне визначення цього поняття.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Трансформація аграрного сектору України, виведення його з глибокої системної кризи на шлях динамічного, прогресивного розвитку пов'язана зі становленням високоефективного ринкового господарства. Україна змушена в швидкому темпі пройти шлях, досконалою світовою економічною історією, спираючись на якісні зміни сучасної теорії та практики ринку. Якісні зміни аграрних економічних і соціальних відносин, що відбувалися в другій третині ХХ ст., не залишилися непоміченими в суспільній науці. Розгортання нового етапу науково-технічної революції направило домінанту західної аграрної науки на техногенні та інформаційні фактори дослідження загальнометодологічних проблем розвитку трансформації аграрного сектору.

Сотула О.В. вважає, що для "сучасної аграрної кризи в Україні характерна криза збуту, детермінована зниженням платоспроможного попиту і втратою значної

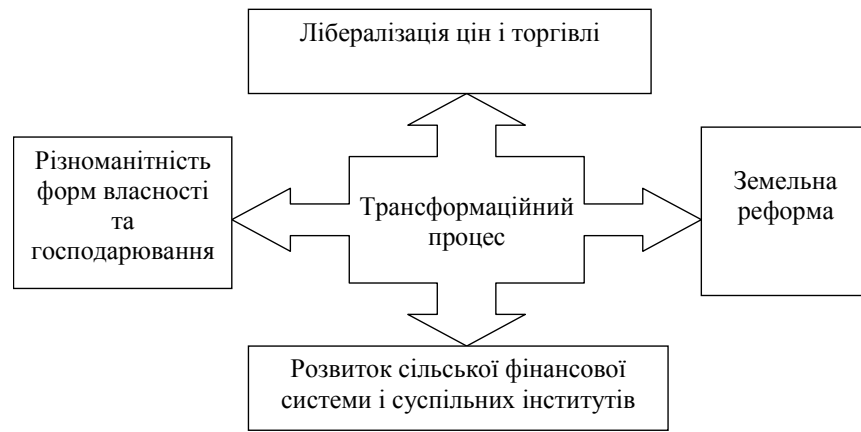

Рис. 1. Структура трансформаційного процесу в аграрному комплексі

частини внутрішнього ринку, а також закріпленням в господарському житті самозабезпечення населення за рахунок городів та присадибних господарств" [7].

У соціально-економічних дослідженнях останнім часом часто використовується математико-кібернетичний підхід і, зокрема, теорія катастроф. Характеристика соціально-економічного стану України на основі теорії катастроф Губені Ю.Е. визначається як нестійке рух у поле бифуркацій, чревате набуттям незворотної якості в результаті мінімального впливу. Для подолання стану невизначеності, здійснення "позитивної катастрофи" рекомендується різкий і масштабний приплив інвестицій в економіку в поєднанні із забезпеченням умов для їх "перетравлення" [8].

У науці фактично відбулася відмова від погляду на розвиток як виключно лінійний процес. Лінійний розвиток розглядається як один з можливих, найпростіших варіантів. Сучасний погляд ґрунтується на системному підході і розглядає розвиток системи як витягнуту в часі спіраль. Визнається циклічний характер розвитку будь-якої системи, а також складових його елементів. На думку академіка І. Буздалова, "зміни та перетворення суспільного розвитку та його економічна й соціальна складові підпорядковані діалектичній послідовності, в реальному житті вони відбуваються нерівномірно, циклічно, з певною історичною періодизацією" [1]. Такий підхід до розуміння процесу розвитку теоретично допускає можливість регресу, деградації, розвитку від вищого до нижчого, від складного до простого.

Тому можна зробити висновок про те, що зниження рівня життя сільського населення України за роки проведення аграрної реформи, руйнування сфери соціальних послуг, зростання економічних злочинів є розвитком назад або з "мінусом" не тільки теоретично, але і практично. Головна причина деградації в розвитку агропромислової сфери полягає в падінні темпів економічного розвитку і абсолютне скорочення обсягів виробленої продукції, різке зниження зайнятості працездатного населення в аграрному комплексі.

Малік М.Й. визначає трансформацію аграрного сектору економіки як "спосіб зняття протиріч між вимогами ринку та застарілою логікою поведінки суб'єктів господарювання, що полягає у здійсненні організаційно-господарських, фінансово-економічних, правових, технічних заходів, спрямованих на реорганізацію під-

приємств, зміну форм власності, управління, організаційно-правової форми, що сприятиме фінансовому оздоровленню економіки, збільшенню обсягів випуску конкурентоспроможної продукції, підвищенню ефективності виробництва. Завдання аграрної реформи полягає у забезпеченні продовольчої безпеки країни і конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції на світовому ринку" [4].

Марущинець А.В. вважає, що "трансформація аграрної сфери — це процес зміни інституційного, галузевого, територіального характеру системи аграрної сфери регіону, зумовлений трансформацією всієї економічної системи. Ключова увага з позиції суспільної географії під час розгляду трансформаційних процесів в аграрній сфері регіону має приділятися саме їх територіальному аспекту" [5].

Аналіз теорій трансформації дозволив виділити дві складові процесу. Перша виявляється в безпосередньому природно-перетворювальному впливі на природу з метою отримання блага для задоволення потреб в підтримці свого існування. Друга складова відображає суспільні відносини між людьми в процесі задоволення потреб в безперервному проходженні всіх фаз суспільного виробництва: виробництво — розподіл — обмін — споживання [2]. Трансформація двох складових аграрного виробництва означає формування економічної системи, яка повинна задовольняти потреби в новому розвиненому стані. У цьому сенсі економічна основа перехідних змін носить загальний характер трансформації продуктивних сил і виробничих відносин.

На думку Карташова О.Г. та Барсук Ю.В., "як трансформаційна економічна система аграрного сектору нами розглядається ситуація, коли індустріальна економіка переходить на постіндустріальну стадію розвитку. Останній тільки належить почати відтворення на власній основі. Сам же період переходу характеризується тим, що жодна з присутніх соціально-економічних систем не здатна відтворюватися самостійно. При цьому внаслідок нелінійності історичного розвитку людства з'являється система, яка може бути більш-менш прогресивною порівняно зі старою структурою" [3].

Смоленюк Р.П. зазначає, що "реалізацію стратегічного напрямку трансформації сільського господарства передбачено здійснювати шляхом збалансованого економічного, екологічного і соціального його розвитку.

Передбачуваними результатами економічного розвитку визначено: інноваційне розширене відтворення потенціальних можливостей виробництва; максимальна окупність використаних ресурсів; екологічного розвитку — збалансоване використання природних ресурсів; забезпечення екології навколишнього середовища і здоров'я людини; соціального розвитку — усебічний розвиток людського капіталу; високий рівень добробуту і якості життя" [6].

Проведене нами дослідження дозволило визначити трансформацію аграрного комплексу як природно-еволюційного процесу суспільного розвитку, спрямованого на підвищення стійкості економічного зростання за рахунок розширеного відтворення всіх видів ресурсів та якісного перетворення життєвого рівня населення, в основі якого лежать глибокі, масштабні зміни соціально-економічної структури агроєкономіки, різних господарюючих форм й способів ведення аграрного виробництва, інституціонального ринкового середовища.

Зміни трансформаційного періоду розвитку АПК носять об'єктивно неминучий характер і можуть розглядатися як закономірні процеси. Період переходу характеризується тим, що жодна з існуючих соціально-економічних систем не здатна відтворюватися самостійно, а нова система внаслідок нелінійності історичного розвитку може бути більш-менш прогресивною порівняно зі старою структурою [8]. Перетин цих двох тенденцій утворює "трансформаційний хрест", що включає нерівномірне синусоїдальне руйнування попередньої системи і розвиток нової структури. У просторі ці системи врівноважують один одного і утворюють поле трансформаційної нестабільності.

Структура трансформаційного процесу в аграрному комплексі розглядається нами як сукупність таких елементів: лібералізація цін і торгівлі; земельна реформа; різноманітність форм власності та господарювання; формування й розвиток сільської фінансової системи і суспільних інститутів (рис. 1).

Таким чином, аналіз теоретичних підходів до дослідження процесу структурної трансформації сектору економіки дозволив обґрунтувати авторську концепцію, засновану на розгляді її як явища, безпосередньо пов'язаного з процесом загальносвітового розвитку. Зміни, що відбуваються в системі аграрних відносин здійснюються в силу дії економічних закономірностей.

ВИСНОВКИ

Аналіз теорій трансформації дозволив виділити дві складові процесу. Перша виражається в безпосередньому природно-перетворювальному впливі на природу з метою отримання блага для задоволення потреб у підтримці свого існування. Друга складова відображає суспільні відносини між людьми в процесі задоволення потреб в безперервному проходженні всіх фаз суспільного виробництва: виробництво — розподіл — обмін — споживання. Трансформація двох складових аграрного виробництва означає формування економічної системи, яка повинна задовольняти потреби в новому розвиненому стані. У цьому сенсі економічна основа перехідних змін носить загальний характер трансформації продуктивних сил і виробничих відносин.

Література:

1. Буздалов И. Сущность и тенденции переходных процессов в АПК. АПК: экономика, управление. 2004. — № 8. — С. 12—16.
2. Васильева Л.М. Концепція стійкого розвитку аграрного сектору економіки. Інвестиції: практика та досвід. 2011. — № 18. — С. 131—133.
3. Карташова О.Г., Барсук Ю.В. Трансформація аграрного сектору національної економіки. Економіка і суспільство. 2017. — № 10. — С. 83—88.
4. Малік М.Й. Реформування власності і реструктуризація підприємств АПК. Економіка АПК. 2007. — № 11. — С. 9—13.
5. Марущинець А.В. Галузева та територіальна трансформація аграрної сфери України. Геополітика і геодинаміка регіонів. 2015, Вип. 2. — С. 651—658.
6. Смоленюк Р.П. Трансформація аграрного сектору економіки на засадах сталого розвитку. Інноваційна економіка. 2014. — № 6. — С. 14—20.
7. Сотула О.В. Перехідні і трансформаційні процеси в економіці України. Збірник науково-технічних праць Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. 2009. — № 153. — С. 14—21.
8. Трансформація сільського господарства та села: ювілейний збірник наукових статей / За ред. Ю.Е. Губені. — Л.: ЛНАУ, 2010. — 420 с.

References:

1. Buzdalov, I. (2004), Sushchnost' i tendentsii perekhodnykh protsessov v APK. Essence and tendencies of transient processes in the agroindustrial complex], APK: ekonomika, upravleniye, vol. 8, pp. 12—16.
  2. Vasileva, L. M. (2011), Kontseptsiya stiykoho rozvytku ahrarnoho sektoru ekonomiky. Concept of Sustainable Development of the Agrarian Sector of Economy], Investytsiyi: praktyka ta dosvi. vol. 18, pp. 131—133.
  3. Kartashova, O.G. Barsuk, Yu.V. (2017), Transformatsiya ahrarnoho sektoru natsional'noyi ekonomiky. Transformation of the agrarian sector of the national economy], Ekonomika i suspil'stvo. vol. 10, pp. 83—88.
  4. Malik, M.Ya. (2007), Reformuvannya vlasnosti i restrukturyzatsiya pidpryyemstv APK. Property Reform and Restructuring of Agroindustrial Enterprises], Ekonomika APK. vol. 11, pp. 9—13.
  5. Maruschinets, A.V. (2015), Haluzeva ta terytorial'na transformatsiya ahrarnoyi sfery Ukrayiny. Branch and territorial transformation of the agrarian sphere of Ukraine], Heopolityka i heodynamika rehioniv. vol. 2, pp. 651—658.
  6. Smolenyuk, R.P. (2014), Transformatsiya ahrarnoho sektora ekonomiky na zasadakh staloho rozvytku. Transformation of the agrarian sector of the economy on the basis of sustainable development], Innovatsiyna ekonomika. vol. 6, pp. 14—20.
  7. Sotoula, O.V. (2009), Perekhidni i transformatsiyni protsesy v ekonomitsi Ukrayiny. Transitional and transformational processes in the Ukrainian economy], Zbirnyk naukovy-tekhnychnykh prats' Cherkas'koho natsional'noho universytetu imeni Bohdana Khmel'nyts'koho, vol. 153, pp. 14—21.
  8. Gubeni, Yu.E. (2010), Transformatsiya sil's'koho hospodarstva ta sela. Transformation of agriculture and rural areas]. Lviv. Ukraine, 420 p.
- Стаття надійшла до редакції 07.05.2019 р.